LUND UNIVERSITY

Foglighet hårdvaluta för 70+ i den generationella ekonomin

Andersson, Janicke; Ekstam, Lisa; Nilsson, Gabriella

Published in:
Äldre i centrum : tidskrift för aktuell äldreforskning

2021

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

Link to publication

Citation for published version (APA):
Andersson, J., Ekstam, L., & Nilsson, G. (2021). Foglighet hårdvaluta för 70+ i den generationella ekonomin. *Äldre i centrum : tidskrift för aktuell äldreforskning*, (2), 47-51. http://vibraweb.se/aic/212/#p=1

Total number of authors:
3

General rights
Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.
• Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
• You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
• You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: https://creativecommons.org/licenses/

Take down policy
If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Foglighet hårdvaluta för 70+ i den generationella ekonomin

En ny enkätstudie visar att Folkhälsomyndighetens restriktioner för personer över 70 år fråntog dem möjligheten till jämlika relationer med sina barn och barnbarn: **”Mina vuxna barn är ’poliser’** och kollar så jag inte bryter mot några regler.”

Janicke Andersson [janicke.andersson@hh.se] är docent i sociologi och lektor i socialt arbete vid Akademin för hälsa och välfärd, Högskolan i Halmstad. **Lisa Ekstam** [lisa.ekstam@med.lu.se] är legitimerad arbetsterapeut, docent i arbetsterapi och universitetsadjunkt vid institutionen för hälsovetenskap, Lunds universitet. **Gabriella Nilsson** [gabriella.nilsson@kultur.lu.se] är docent och universitetslektor vid avdelningen för etnologi, Lunds universitet.

Våren 2020 spreds det nyupptäckta coronaviruset snabbt i världen. Kunskapen om viruset var bristfällig vilket gjorde att många beslut fattades utifrån knapphändiga data. Sveriges regering valde att framför allt rikta fokus mot att begränsa smitta bland personer över 70 år, eftersom de antogs drabbas hårdare av viruset och därför kräva en mer omfattande sjukhusvård.

Den 16 mars uppmanade Folkhälsomyndigheten, FHM, via statsepidemiolog Anders Tegnell:

”Nu är det dags att vidta åtgärder och försöka isolera dem så mycket som möjligt. De kan behöva hjälp av någon som går och handla år dem så att de inte behöver gå ut och träffa en massa folk”.

Utöver ökad handhygien och att stanna hemma vid sjukdomssymptom, beskrev Anders Tegnell att den viktigaste åtgärden för att minska smittspridningen var att skydda de äldre i ens omgivning:

”[Att] inte träffa dem när du är sjuk och nu under en period inte träffa dem alls. Hjälpa dem så att de inte behöver gå ut och handla och liknande. […] Så att vi verkligen ser till att skydda den gruppen, både för deras egen skull, deras anhörigas skull men också för sjukvårdens skull.”

» FHM och regeringen gjorde beskyddet av ”våra äldre” till ett gemensamt nationellt ansvar.

REDAN TIDIGT i Sveriges hantering av pandemin framställdes således det generationella förhållandet mellan personer över 70 år och personer under 70 år som ett vi och dom-förhållande grundat i ett ensidigt hjälpbehov baserat på ålder. Folkhälsomyndigheten och regeringen gjorde retoriskt beskyddet av ”våra äldre” till ett gemensamt nationellt ansvar för yngre generationer att ta. Det här tilltalet av äldre i den offentliga retoriken är inte ovanligt, men problematisk

eftersom det förutsätter en andrafiering av äldre som grupp, det vill säga att äldre personer och deras behov betraktas som annorlunda och avvikande från det normala.

I studien *Corona och livet över 70 år* har vi utgått från begreppet generationalisering – eller *generationing*, som är den engelska term som vanligen används i vetenskapliga sammanhang – för att belysa omförhandlade maktrelationer och så kallad välvillig ålderism. Vi har gjort så med fokus på Folkhälsomyndighetens rekommendationer för gruppen 70+.

Inom ramen för studien genomförde vi under en vecka i slutet av april 2020 en webbbaserad enkät, riktad till personer över 70 år, där vi efterfrågade synsätt och upplevelser av de åldersbaserade rekommendationerna, som vid tiden nyligen införts. Enkäten behandlade tre teman med öppna svarsalternativ:

1) Synen på åldersgränsen och dess konsekvenser för den egna självuppfattningen,

2) Rekommendationernas inverkan på det egna beteendet och

3) Förhållningssätt till att ge och ta emot omsorg.

Vi fick in öppna svar från 996 personer i åldrarna 70-90 år, vilka ligger till grund för den här artikeln.

DEN HASTIGT INFÖRDA åldersgränsen, där specifika rekommendationer över en natt riktades till gruppen personer över 70 år, utgör ett extremfall av hur makt förflyttas från äldre generationer till yngre. I spåren av rekommendationerna kan vi i vår studie se att de vuxna barnens och barnbarnens omsorg om äldre familjemedlemmar ökade, nästan över en natt.

En subtil form av kontroll framträdde i de vuxna barnens, och ibland även barnbarnens, omtanke om, och kontakt med sina föräldrar och mor-/farföräldrar. Kontrollen tog sig uttryck i att barnen i ökande utsträckning förhörde sig om föräldrarnas dagliga aktiviteter. Här är det tydligt att åldersgränsen 70 år och äldre påverkade hur respondenterna i vår studie ålderskodades av sina barn, det vill säga tillskrevs vissa beteenden och behov baserade på ålder, vilket legitimerade barnens bemyndigande över föräldrarna.

DE FÖRÄNDRADE ROLLERNA inom familjen som rekommendationerna resulterade i, innebar för många ett aktivt fråntagande av uppgifter som de var vana vid att utföra.

”Min son handlar. Jag, en självständig person, får inte ens handla. Han är rädd om mig. Ibland går jag till Willys kl 8 på morgonen och kompletterar med vissa varor. Det vet han inte om. Inte heller att jag åkt pendeltåg. Han skulle bli jätteledsen och det känns fel.”

Detta fråntagande av agens och självständighet till följd av en persons ålder har i flera sammanhang beskrivits som en välvillig ålderism. Det kan låta motsägelsefullt eftersom det handlar om en form av diskriminering, men vad begreppet belyser är att inte all diskriminering sker utifrån onda intentioner. Välvillig ålderism är en form av diskriminering som sker utifrån goda intentioner, när avsändaren vill väl, vill ge omsorg eller visa omtanke, men där konsekvenserna blir diskriminerande. Detta blir tydligt i de fall där barnen mer uttryckligt kontrollerade sina föräldrar genom att berätta för dem hur det skulle bete sig, och på ett eller annat sätt övervakade att de följde rekommendationerna.

”Har ingen möjlighet att bryta från min självvalda karantän. Mina vuxna barn är ’poliser’ och kollar så jag inte bryter mot några regler.”

I VISSA FALL kan yngres ansvarstagande och omsorg om äldre övergå i ett upphävande av tillit, och bemyndigande liknande det som kan drabba barn. Processen har beskrivits som att den äldre personen kan uppleva identitetsförlust, statusförlust och försvagad självkänsla, något som i sin tur kan leda till passivering och ökat beroende. På strukturell nivå kan vi se detta i form av en

» De vuxna barnens och barnbarnens omsorg om äldre familjemedlemmar ökade, nästan över en natt.

Ref.

Andersson J, Ekstam L & Nilsson G (2021). **”Mina barn tycker att jag ska vara försiktig.”** I H Jönson (red): Perspektiv på ålderism (sid 129–150). Social work press.

Nilsson G, Axmon A, Ekstam L & Andersson J (2021). **Old overnight: Experiences of age-based recommendations in response to the COVID-19 pandemic in Sweden.** Journal of aging and social policy.

marginalisering av äldre, såsom när Folkhälsomyndigheten valde att prata om personer över 70 år, i stället för till dem. På individnivå kunde denna förändring av rollerna i familjen upplevas som drastisk och omvälvande:

”Jag blev gammal över en natt. En morgon messade min svärdotter till mig att nu skulle de handla åt mig och barnbarnen fick jag inte träffa, ingen i familjen. Jag grät hejdlöst!!!!”

I citatet uttrycks sorg över att situationen förändrat relationerna i familjen, vilket för informanten innebar en rollförskjutning och en förlust av ansvar, men också krävt en omprövning av den egna identiteten. Plötslig, över en natt, blev hon gammal! Här framträder den påskyndade generationella förskjutningen tydligt. Den strukturella åldersgränsen som över en natt införts på nationell nivå, förändrade drastiskt rollerna och det sociala samspelet i respondentens familj.

» **Den strukturella åldersgränsen förändrade drastiskt rollerna och det sociala samspelet.**

EXEMPLET TYDLIGGÖR ATT en åldersgräns aldrig bara påverkar människor på en strukturell nivå utan att de ofrånkomligen förändrar identiteter och familjerelationer. Restriktionerna innebar att alla tillhörande gruppen personer över 70 år kom att betraktas på ett annat sätt än de gjort tidigare, som gamla, sårbara och hjälpbehövande, även inom familjen.

Vår studie visar att i samband med restriktionerna och de vuxna barnens ökande kontroll blev det viktigt för personer över 70 år att hävda sin självständighet via olika strategier. En sådan strategi var att återerövra utförandet av de praktiska handlingar som barnen inledningsvis tagit ansvar över, såsom matinköp, genom att tillägna sig nya kunskaper, till exemepel kunskapen att handla via nätet. Så till vida har restriktionerna alltså utvidgat deras användande av digital teknik:

» **I samband med restriktionerna och blev det viktigt för personer över 70 år att hävda sin självständighet.**

”Besvärligt och tråkigt att inte kunna

handla livsmedel själv, först hjälpte barnen mig, men sen handlade jag på nätet, hade inte handlat mat på nätet förut. Kändes konstigt att be barnen, de handlade själva mat på nätet."

EN ANNAN STRATEGI för att hävda sin självständighet var att betona det frivilliga och positiva i att följa restriktionerna och barnens krav. Härigenom uttryckte personen inför oss, men kanske framför allt inför sig själv: Jag äger fortfarande mina egna val!

"Jag har gjort som våra barn önskat och satt mig och maken i frivillig karantän i vår sommarstuga, jättetrevligt då det nu är vår."

En tredje strategi som återkommande framträder i materialet var att säga sig "fuska". Här avsågs situationer då personerna medvetet dolde vissa aktiviteter och beteenden för sina vuxna barn som de trodde var "förbjudna" eller "icke önskvärda". Att "fuska" innebär emellertid ett visst internaliserande av normen och är på så sätt en kluven självständighet:

"Självklart skall man följa regler, fast jag måste erkänna att jag har fuskat några ggr och gjort nödvändiga besök i affärer, men jag har alltid kollat att jag i princip har varit enda kunden och jag har oftast handskar på mig, trycker koden med korthörnan. Erkänner inte för barn och andra närstående att jag fuskat, de vill ju hjälpa till, men det är inte alltid det passar."

EN FJÄRDE STRATEGI i materialet är det öppna motståndet. Denna strategi innebär ett uttalat ifrågasättande av barnens försök att förändra de generationella villkoren och samtidigt ett ifrågasättande av de åldersbaserade restriktionerna i sig.

"Vissa yngre i familjen tycker att jag ska beställa hem mat men jag vägrar."

Slutligen verkade hävdandet av tjänster och gentjänster kunna fungera som en strategi för att häva sin självständighet för vissa personer. För dem var en förklaring till att de vuxna barnen nu gjorde matinköpen, att det tidigare varit de som hjälpt barnen med detta, och att det därför inte var mer än rättvist.

"Som jag nämnt i mitt förra svar, så får vi mycket hjälp av barn och grannar. Det känns helt ok. Vi har hjälpt dem med allt möjligt tidigare och det känns helt naturligt att de hjälper oss nu."

Det är intressant hur personen här resonerar i termer av utbyte över livsloppet. Utbyte kan relateras till begreppet reciprocitet vilket innebär en ömsesidighet i sociala relationer. Om vi översätter detta till intergenerationella relationer innebär det att ansvar, skyldigheter och rättigheter antas fördelas jämt över livsloppen. Reciprociteten i intergenerationella relationer påverkar inte bara maktförhållandet i relationerna utan också livstillfredställelsen hos individerna i familjen. Ett asymmetriskt utbyte av tjänster och omsorg riskerar att leda till känslor av ensamhet och utanförskap hos den som är mottagare av omsorgen och tjänsterna.

ÄVEN OM MINNET av rekommendationerna för personer över 70 år i samband med covid-19 successivt kommer att vävas in i familjernas gemensamma historia utgör de också en diskontinuitet i familjelivet. Respondenterna beskriver hur ömsesidigheten och kontinuiteten i relationerna till vuxna barn och barnbarn förändrades under tiden för restriktionerna. Att vara behövd är att vara jämlik och kompetent. Det är att ses som pålitlig och tillförlitlig.

I och med att personer över 70 år, av samhället såväl som av de vuxna barnen, fråntogs möjligheten att vara behövda, fråntogs de samtidigt positionen som jämlik och tillförlitlig och fick i stället rollen som den som skulle tas om

» En strategi för att hävda sin självständighet var att betona det frivilliga och positiva i att följa barnens krav.

» Den "resurs" som återstod för äldre att erbjuda var foglighet och medgörlighet.

hand och beskyddas, den omyndige. Parallellt övertog de vuxna barnen positionen som den bemyndigade, den som bestämde över sina äldre föräldrar.

Detta innebär att Folkhälsomyndighetens restriktioner inte bara hade konsekvenser för äldres möjlighet att röra sig ute i det offentliga, utan även att personer över 70 år fråntogs möjligheten till jämlika relationer med sina barn och barnbarn. Den ”resurs” som då återstod för äldre att erbjuda i en generationell ekonomi av sociala relationer, roller och ansvarsområden, var foglighet och medgörlighet.

Det är inte svårt att förstå barnens övertagande av rollen som den som skulle ge beskydd och ta ansvar om vi drar oss till minnes formuleringarna från Folkhälsomyndighetens pressträff. I den offentliga retoriken vändes fokus bort från en syn på personer över 70 år som självständiga ansvarstagande individer och i stället beskrevs hur yngre generationer borde agera för att hjälpa dessa äldre att isolera sig.

PERSONER ÖVER 70 ÅR formuleras som ett sårbart och passivt kollektiv. Heterogeniteten bland äldre – alla olika åldrar, kön, funktionsförmågor, etniciteter, socioekonomiska förutsättningar och omständigheter – förhandlades bort för att restriktionerna enkelt skulle kunna administreras på befolkningsnivå.

Barnens agerande kan således tolkas som en direkt respons på Folkhälsomyndighetens rekommendationer och därmed som ett exempel på hur välvillig ålderism på strukturell nivå också fortplantar sig som välvillig ålderism inom familjen.

» Heterogeniteten bland äldre förhandlades bort för att restriktionerna enkelt skulle kunna administreras.

Ref.

Alanen. (2001). **Explorations in generational analysis.** I Alanen & Mayall (red), Conceptualizing child-adult relations. Falmer press.

Ansell (2014). **Generationing development: A commentary. European journal of development research.**

Coupland & Coupland (1993). **Discourses of ageism and anti-ageism.** Journal of aging studies.

Dowd (1975). **Aging as exchange: A preface to theory.** The journal of gerontology.

Folkhälsomyndighetens pressträff 200316.

Hazan (1994). **Old age , constructions and deconstructions.** Cambridge university press.

Lowenstein m fl (2007). **Reciprocity in parent–child exchange and life satisfaction among the elderly: A cross-national perspective.** Journal of social issues.

Marson & Powell (2014). **Goffman and the infantilization of elderly persons: A theory in development.** Journal of sociology and welfare.

Murphy (1990). **The body silent.** Norton.

Nilsson (2008). **Våra äldre. Om konstruktioner av äldre i offentligheten.** Linköping studies in arts and science n:o 450.

Weicht (2015). **The meaning of care. The social construction of care for elderly people.** Palgrave Macmillan.